

У статті розглядається проблема становлення та розвитку активного індивідуального стиля навчальної діяльності студентів як передумови формування професійної компетентності майбутніх вчителів.

Анотація

В статье рассматривается вопрос становления и развития активного индивидуального стиля учебной деятельности студентов как необходимого условия формирования профессиональной компетентности будущих учителей

Подано до редакції 12.02.2008.

© 2008

Зосименко О.В.

РЕФЛЕКСИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування інформаційно-технологічного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави потребують підготовки вчителя нової генерації. У цьому контексті метою розвитку педагогічної освіти є створення такої системи підготовки педагогічних кадрів, яка на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Одним із пріоритетних шляхів вирішення окресленої проблеми є пошук та впровадження в навчальний процес вищого навчального закладу нових підходів щодо його організації. Такі пошуки ведуться в різних напрямках – у змісті, технологіях, формах організації діяльності суб'єктів освітнього процесу тощо. Всі інновації у сфері вищої педагогічної освіти сприяють становленню нового типу педагога, здатного вирішувати коло значущих педагогічних проблем ХХІ століття.

Отже, на нашу думку, включення студентів у проектну діяльність в процесі навчання сприятиме вирішенню завдань підготовки педагога щодо становлення його предметної й педагогічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблеми професійної освіти в галузі підготовки вчителів вивчалися у різних аспектах, а саме: філософсько-методологічні питання розглядалися у працях С.У.Гончаренка, І.А.Зязюна, В.І.Лугового, В.С.Лутая, Н.Г.Ничкало; науково-теоретичні основи висвітлені у працях О.О.Абдулліної, А.М.Бойко, В.І.Бондаря, Н.В.Кузьміної, О.Г.Мороза, В.О.Сластьоніна, О.М.Пехоти, О.І.Щербакова та ін.; питання теоретико-методичної підготовки студентів до різних видів педагогічної діяльності досліджувалися О.А.Дубасенюк, А.Й.Капською, Н.В.Кічук, Л.В.Кондрашовою, А.Ф.Ліненко, С.О.Сисоевою, Г.В.Троцько; технологічний аспект та розробка моделей підготовки майбутніх педагогів є колом інтересів Е.І.Антипової, В.О.Сластьоніна, С.О.Сисоевої, Н.М.Тарасевич, Н.Є.Щуркової; проблемі формування особистості вчителя присвячені праці І.М.Богданової, М.Б.Євтуха, В.І.Лозової, А.В.Мудрика, Н.М.Тарасевич, Р.І.Хмельюк та інших учених.

Теоретико-прикладні підходи до проектної діяльності досліджуються в роботах Н.В.Альохіної, С.М.Баташової, В.В.Бербець, В.Г.Веселової, М.В.Елькіна, О.В.Ільяшевої, Ю.В.Кірімової, О.М.Коберника, В.К.Сидоренка, Л.В.Сохань, А.І.Терещука, І.Г.Єрмакової, С.М.Ящуката ін.

Проблемою рефлексії опікуються такі вчені як І.Д.Бех, М.Ю.Варбан, А.М.Виногородський, Н.Ю.Воляннюк, А.В.Карпов, Т.В.Комар, А.М.Ковтунов, І.О.Котик, Є.І.Машбіц, Л.Є.Сікорська та ін.

Проте рефлексія як складова проектної діяльності не була предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті... Отже, метою статті є обґрунтування рефлексивного компоненту як важливої складової організації проектної діяльності студентів педагогічних навчальних закладів. Відповідно до визначеної мети були поставлені такі завдання:

охарактеризувати сучасні тенденції дослідження проблеми рефлексії;

визначити та обґрунтувати місце рефлексивного компоненту в загальній структурі проектної діяльності студентів педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження... На думку І.Колесникової [5, с.10], творча позиція викладача припускає постійну потребу в рефлексії над собою як суб'єктом педагогічної діяльності, над динамікою об'єкта додавання своїх сил. Тому включення до структури проектної діяльності рефлексивної складової є цілком виправданою оскільки дає можливість оцінити кожному з її учасників не лише себе, свої здібності, можливості, усвідомити свої особливості, але й зрозуміти, як ці особливості сприймаються іншими людьми.

Сьогодні існують різні підходи щодо характеристики рефлексії, її специфіки, типології та функцій. У роботах відомих філософів, антропологів, гносеологів, психологів рефлексія виступає у різноманітних категоріях: як

філогенетичний ступінь переходу інстинкту до думки (П.Тейяр де Шарден), як специфічний вид пізнання (В.А.Лекторський), як пояснювальний принцип організації і розвитку психічних процесів (Ж.Піаже), як рівень ієрархічно організованого мислення та механізм саморозвитку особистості (І.М.Семенов, С.Ю.Степанов); як детермінанта творчого процесу (В.О.Моляко, Я.О.Пономарьов), як спосіб самоздійснення “Я-концепції” (О.Г.Асмолов), як механізм самосвідомості (К.О.Абульханова-Славська), як рівень функціонування і особливий стан свідомості (Ф.Є.Василіук, М.У.Вгown), як необхідна складова соціально-психологічної компетенції (Л.А.Петровська).

Так, з філософської точки зору термін рефлексія означає принцип людського мислення, що спрямовує його на осмислення й усвідомлення власних форм і передумов; предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту й методів пізнання; діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню будову й специфіку духовного світу людини. Розрізняють три види рефлексії: елементарна, що приводить до розгляду й аналізу знань учинків, до міркування про їх межі й значення; наукова – критика й аналіз теоретичного знання, проведені на основі застосування й з'ясування тих методів і прийомів, які властиві даної області наукового дослідження; філософська – усвідомлення й осмислення граничних підстав буття й мислення, людської культури в цілому.

Соціальна рефлексія пов'язана з проблемою професійного самовизначення, професійного самоусвідомлення. Характерною для сучасної ситуації на ринку праці є криза професійної ідентичності, що обумовлено рядом причин: неспроможністю сучасної молоді бути вповні суб'єктом власного професійного і життєвого становлення, відсутністю справжньої професійної самоідентичності, яка забезпечує “зживання” особистості з професією. Розв'язання цієї проблеми може бути забезпечено завдяки зрілій самосвідомості й позитивній рефлексивності особистості [3, с.80]. Так, в рамках проектної діяльності за рахунок рефлексивного компоненту через самостійну постановку й рішення проблеми, майбутні вчителі мають можливість присвоїти цінності майбутньої професії, переосмислити безпосередній та опосередкований досвід діяльності, виявити своє відношення до самого себе, та до інших, розвивати особистісні й професійні якості, а саме: ініціативність, організованість, креативність, самокритичність, комунікативність, емпатійність тощо.

У сучасній психології рефлексія досить активно теоретично й експериментально вивчається, проводиться аналіз ролі рефлексії у спілкуванні, науковому пізнанні, навчанні, у розвитку самосвідомості тощо. Особливий інтерес останнім часом викликає феномен професійної рефлексії, її місце в різних видах професійного мислення і діяльності та взаємозв'язок з професійною майстерністю. Отже, рефлексивний компонент як складова проектної діяльності забезпечує процес самоаналізу, осмислення й переосмислення досвіду діяльності пов'язаної з професійними інтересами, що має значення під час створення проекту оскільки дозволяє своєчасно редагувати кінцевий результат.

Здатність до рефлексії це не просто знання чи розуміння іншої людини, це своєрідний подвійний процес “дзеркальних” відображень один одного, відтворення внутрішнього світу іншої людини, у якому присутній “образ” партнера [1].

На основі аналізу різних підходів до вивчення рефлексії можна констатувати, що на сьогодні дана проблема розглядається у трьох основних аспектах:

При вивченні теоретичного мислення (інтелектуальний аспект);

При вивченні процесів комунікації і кооперації, пов'язаних з необхідністю розуміння основ сумісних дій та їх координації (комунікативно-кооперативний аспект);

При вивченні самосвідомості особистості (особистісний аспект).

Так, інтелектуальний аспект рефлексії розглядається як вміння виділяти, аналізувати і співвідносити з предметною ситуацією власні дії. У цьому колі досліджень сформувався поширене розуміння феномену рефлексії як спрямованості мислення на самого себе, на власні процеси і продукти.

У рамках другого аспекту рефлексія виступає, по-перше, як процес і структура діяльності, і, по-друге, як механізм природного розвитку діяльності. Вчені, які здійснюють дослідження у даному напрямку (Н.Г.Алексєєв, В.В.Рубцов, А.Т.Тюков, Г.П.Щедровицький), вважають, що саме при колективному розв'язанні проблем найбільш ефективно демонструється сама практика породження рефлексивних процесів, виявляються умови їх виникнення і функціонування. Особливо актуальним є цей момент для забезпечення механізму зворотного зв'язку головним чином в умовах групової роботи. Як відомо, зворотній зв'язок виникає природно при будь-яких взаємовідносинах. У процесі проектної діяльності він забезпечує краще розуміння сутності взаємодії, оскільки дозволяє кожному з учасників процесу бачити свою поведінку і те, що за нею стоїть, ніби зі сторони, а значить корегувати її в разі необхідності. У таких випадках рефлексія виступає у своїй міжіндивідуальній формі (пізнання себе через іншого і іншого через себе).

У дослідженнях, предметом яких є вивчення особистісного аспекту рефлексії, робиться акцент на активізацію принципу саморозвитку особистості, згідно з яким культивується рефлексія, що забезпечує самоорганізацію і самомобілізацію особистості в різних умовах її існування. Рефлексія тут виступає як процес осмислення особистісних змістів (образів особистості, з якими ототожнює себе, “Я”), який приводить до їх поступальних змін і породжує новоутворення особистості. Поняття “особистісна рефлексія” у цих дослідженнях розглядається в одному

синонімічному ряду з поняттям "само рефлексія" (Н.І.Гуткіна, І.Д.Бех, В.Н.Зарецький, О.Р.Новикова, С.Ю.Степанов, І.М.Семенов, А.Б.Холмогорова). На цьому рівні аналізу проблеми виявляються ті реальні обставини практичної життєдіяльності суб'єкта, які характеризують рефлексивний процес як природно притаманну людській свідомості здатність. З цієї точки зору, особистість характеризується з позиції її активності, наполегливості, прагнення до самопізнання й самовдосконалення.

Особливо важливим є цей аспект рефлексивного компоненту в контексті проблеми впливу професійної діяльності на особистість майбутнього вчителя.

Б.З.Вульфів розглядає рефлексію як фактор, що сприяє подоланню розриву між теорією й практикою. Професійну рефлексію, вчений розглядає як самоаналіз, самозаглиблення в те, як це відбувалося з тобою, що ти почував, про що думав, як склалися події й наслідки, у чому причина невдачі. "Побутове" знання ніби перехрещується з "науковим", що доповнюється, за рахунок повноти особистісного освоєння. Вербальний досвід стає активним доповненням досвіду реального [4, с.13]. Своє розуміння рефлексії вчений будує на таких положеннях:

всі сучасні інноваційні педагогічні системи, у тому числі й система професійної підготовки, засновані на гуманістичних принципах й спрямовані на реалізацію внутрішнього потенціалу особистості;

поряд із зовнішнім контролем (іспити, заліки, співбесіди та ін.) актуальності набуває внутрішній, який реалізується через самоаналіз, усвідомлений вибір професії й способів існування в ній;

будь-яка рефлексія припускає ряд сумнів стосовно себе, своєї позиції, своїх можливостей, що здатні привести до різних результатів: песимістичних які провокують бездіяльність, або оптимістичних, що спонукають до активних дій;

рефлексія не є констатацією наявності або відсутності професійних якостей, а навпаки є стимулом їхнього розвитку, збагачення та посилення [4, с.14].

Всі вище окреслені положення знаходять своє відображення у процесі здійснення проектної діяльності. Оскільки під час створення проекту студенти ніби проживають проектну ситуацію, що дає можливість оцінити їм значення обраної проблематики на особистісному рівні, а це, в свою чергу, сприяє формуванню мотивації до професійної діяльності та прагнення до професійного саморозвитку й самовдосконалення.

З педагогічної точки зору рефлексія це розумовий процес, що у ситуації навчання спонукує тих, хто навчається мислити критично з метою аналізу нової інформації, оцінки її точності й підведення відповідних висновків. Такий безперервний процес дозволяє студентам звузити спектр можливих підходів до проблеми й у результаті прийти до правильного рішення. Результатом цього непростого процесу служить досягнення кращого розуміння концепції. Під час відсутності рефлексії, навчання "втрачає важливого компонента – процесу реорганізації мислення, необхідного для результативного навчання" [6].

Ефективне навчання вимагає часу для обмірковування. Студенти також аналізують свою ефективність при оцінці розумових процесів, задіяних для визначення найбільш продуктивних підходів до рішення навчальних завдань. Вони також можуть використати цю інформацію у процесі створення наступних проектів.

Можна окреслити такі функції рефлексії, які є важливими у контексті нашого дослідження:

пізнавальну, що полягає у знаходженні певного сенсу подій, процесів, дій, накопичення та поглиблення досвіду;

оцінювальну, що визначає характер сприйняття дійсності у відповідності з установками та критичним відношенням до реальної практики;

перетворюючу, яка полягає в перетворенні діяльності на основі її усвідомлення, проектування нового змісту і нових способів діяльності:

- комунікативну що забезпечує налагодження процесу спілкування людей на основі осягнення його сенсу, значимості для себе й для іншого [2].

Отже рефлексивний компонент забезпечує контроль діяльності на всіх етапах створення проекту, сприяє визначенню причин ускладнень, які виникають у процесі роботи над ним, а також дозволяє здійснювати корекцію проміжних результатів проекту.

Висновки... Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

рефлексія як одна із сторін внутрішньої активності особистості є необхідною умовою успішного здійснення проектної діяльності студентів і важливою складовою її організації, завдяки активізації принципу саморозвитку як особистості, так і майбутнього фахівця;

рефлексивний компонент проектної діяльності студентів дозволяє контролювати результати своєї діяльності та рівень професійного розвитку, особистісних досягнень; сформованість таких якостей як креативність, ініціативність, впевненість у собі, здатність до самоаналізу, прогнозуванні результатів діяльності, а також професійно-значущих знань, умінь та навичок.

Дослідження даного питання не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути подальше вивчення її з точки зору розробки та обґрунтування моделі організації проектної діяльності майбутніх педагогів.

Література

1. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – 2-е, перераб. и доп. – М: Аспект Прессе, 2000. – 288с.
2. Борисова Л.Н. Педагогические условия развития профессиональной рефлексии у студентов педагогического колледжа: автореф. дис. канд. пед. наук. Курск, 1999. – 16 с.
3. Варбан М.Ю. Рефлексія професійного становлення в юнацькому віці. // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7, – С.80-83.
4. Вульфова Б.З., Харькин В.Н. Педагогика рефлексии. – М.: 1995. – 112 с.
5. Колесникова И.А. Педагогическая реальность в зеркале междисциплинарной рефлексии. – Спб., 1999. – 242 с.
6. Eweii, P. T. (1997). Organizing for learning: A point of entry Draft prepared for discussion at the 1997. AAHE Summer Academy at Snowbird. National Center for Higher Education Management Systems (NCHEMAS).

Анотація

У статті проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття "рефлексія": розкрито сутність та обґрунтовано значущість рефлексивного компоненту в загальній структурі проектної діяльності студентів педагогічних навчальних закладів.

Аннотация

В статье проанализированы основные подходы к определению понятия "рефлексия"; раскрыта сущность и обоснована значимость рефлексивного компонента в общей структуро-проектной деятельности студентов педагогических вузов.

Подано до редакції 06.03.2008.

© 2008

Марченко А.А.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реалістичний курс розвитку освіти в контексті постсоціалістичних перетворень, в умовах утвердження демократичних і ринкових відносин, становлення інформаційного суспільства, перманентного оновлення і актуалізації знання у світовому глобалізаційному просторі, проголошений Національною доктриною розвитку освіти України у ХХ столітті, зумовлює необхідність реформування всіх змістовних компонентів фахової підготовки. Реорганізація учбово-дисциплінарних моделей освіти потребує як оновлення змісту навчання, так і реалізації нових підходів до організації професійної підготовки студентів на факультетах мистецтв педагогічних вузів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... показав, що питанням професійної підготовки майбутніх вчителів займалися такі автори: А.П.Акімова, К.К.Атанов, В.І.Бондар, О.І.Бульвінська, Д.Г.Бутко, Ю.М.Дишлюк, В.М.Крицький, Н.В.Кузьміна, Т.Б.Носаченко, Г.С.Полякова, І.П.Підласий, К.К.Платонов, Н.Н.Прушковська, Н.Г.Тимошенко, Т.Г.Панасенко, О.В.Саган, В.О.Сластьонін, Г.С.Сухобська, Е.В.Шачкова, І.П.Гринчук, І.М.Мужикова, В.Г.Щербина, І.М.Шапошнікова, В.Ягупов. Дослідження з проблеми формувань педагогічних умінь присвячені праці О.А.Абдуллої, Ф.Н.Гоноболіна, Н.В.Кузьміної, В.О.Сластьоніна, Л.Ф.Спірина, О.І.Щербакова. В Україні здійснюється пошук шляхів якісної підготовки майбутніх фахівців в навчальних закладах нового типу, реалізація освіти на засадах синтезу мистецтва, науки і техніки, професійного навчання.

Аналіз результатів досліджень з підготовки конкурентоспроможних фахівців мистецького напрямку на основі інноваційних підходів свідчить про недостатність дослідження проблеми у вітчизняній педагогічній науці. Соціально значуща потреба фахівців високого рівня, зумовили необхідність розгляду питання формування професійних умінь у вчителів образотворчого мистецтва.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є методологічний аналіз професійних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Проблема ефективності педагогічної освіти потребує вдосконалення і оптимізації системи художньо-професійної підготовки майбутніх учителів. Постає необхідність впровадження якісно-нового навчального процесу, де компетентність майбутнього педагога відіграє значну роль та визначається багатьма аспектами, в тому числі, сформованістю у нього професійних умінь.

Виклад основного матеріалу дослідження... У сфері вищої художньо-педагогічної освіти одним з пріоритетних стає напрям фахової підготовки студентів. Важливою складовою змісту професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва є його підготовка до художнього навчання. Це обумовлює необхідність науково визначити нові підходи до організації процесу підготовки вчителів, формування їх професійних умінь, виконання педагогічних функцій, вирішення типових завдань педагогічної діяльності. Організація роботи на цих факультетах вимагає вдосконалення викладання дисциплін спеціального, художнього циклу, а саме необхідно